

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The money makers: The institutionalisation of alternative currencies in North-West Europe

Kanters, C.L.

Citation

Kanters, C. L. (2021, April 1). *The money makers: The institutionalisation of alternative currencies in North-West Europe*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3158167>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3158167>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3158167> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kanters, C.L.

Title: The money makers: The institutionalisation of alternative currencies in North-West Europe

Issue Date: 2021-04-01

Samenvatting

‘De Geldmakers: De Institutionalisering van Alternatieve Munteenheden in Noordwest-Europa’

Dit proefschrift onderzoekt de ontwikkeling en implementatie van alternatieve munteenheden in Noordwest-Europa. Ik stel dat deze initiatieven streven naar institutionalisering en ik specificeer zowel de wijze waarop dit gebeurt, als de consequenties ervan. Hoewel alternatieve munten doorgaans worden geanalyseerd als ‘onberoepsmatig’ georganiseerde alternatieven voor het mondiale financiële systeem, zijn ze in de praktijk steeds vaker deskundig ontworpen en bestuurd door professionele organisaties. Ik ontdekte dat deze organisaties intensief contact onderhouden met gevestigde publieke instellingen en andere bedrijven in de samenleving. Hoewel de munten geen onderdeel vormen van de reguliere publieke geldschepping, worden ze gesubsidieerd, gekocht en geïmplementeerd door lokale overheden en publieke instellingen. Daarnaast onderhouden de initiatiefnemers van alternatieve munten nauw contact met financiële wetgeving en de handhavers daarvan. De institutionalisering van alternatieve munteenheden gaat dus over de processen waarbij de schepping van dit ‘geld’ is verweven met formele praktijken, procedures, en financiële regulering. Ik beargumenteer dat deze verwevenheid een gangbaar element is van alternatieve economische initiatieven in brede zin; dit element wordt structureel over het hoofd gezien door activistische literatuur en in de antropologie van geld. Dit onderzoek bevraagt wat institutionalisering betekent voor de begripsvorming van alternatieve economieën. Hiermee werp ik licht op het nauwe institutionele netwerk dat de veelheid aan actoren in de economie met elkaar verbindt. Munten hebben meer kanten dan kop (de staat) of munt (de markt): dit proefschrift analyseert de rand van de munt.

Ik noem de groep mensen die centraal staat in dit onderzoek de ‘Geldmakers’. Zij maken munten volgens bepaalde regels en waarden die verschillen van conventionele euro’s en ponden. Deze vormen van geld zijn niet geproduceerd door de actoren die normaal gesproken ons geld reguleren: staten en centrale banken. De

Geldmakers zijn de oprichters, medewerkers en vrijwilligers van drie leidende professionele organisaties; te weten de Social Trade Organisation (STRO) en Qoin in Nederland, en de Bristol Pound in het Verenigd Koninkrijk. Deze organisaties zijn de katalysatoren van de ontwikkelingen op het gebied van alternatief geld in Noordwest-Europa. De Geldmakers streven ernaar om hun alternatieve geld in te zetten op stadsniveau. Het doel is om veerkrachtige lokale economieën en sociaal betrokken gemeenschappen te creëren. Dit doen ze door burgers te stimuleren op lokale schaal met elkaar, met bedrijven, en met plaatselijke instituten te handelen. De Geldmakers zijn onverschrokken ambitieus en de verbeeldingskracht van alternatieve munten mobiliseert gemeenten, subsidieverstrekkers, en lokale actoren. De economische impact van dit ‘andere soort geld’ is echter minimaal. De institutionalisering van alternatieve munteenheden is significant omdat dit spanningsveld tussen ambitie en impact een nieuw licht werpt op de processen die zich afspelen in het gebied tussen de staat en de markt.

Ik verzamelde de data voor dit proefschrift tijdens zeventien maanden etnografisch onderzoek. In deze periode werkte ik als vrijwilliger voor Qoin (januari 2016 - februari 2017), STRO (februari 2017—januari 2018), en de Bristol Pound (februari 2018—april 2018). Ik participeerde in de organisaties en werkte samen met de Geldmakers in hun queeste om alternatieve munteenheden te ontwerpen, te implementeren en te beheren. Naast dit werk hield ik semigestructureerde interviews met de managers en de werknemers van de organisaties. Ik interviewde ook de cliënten en de gebruikers van de munten: ambtenaren bij de gemeente, directeurs van publieke instituten, en eigenaars van bedrijven. Ik voerde documentanalyse uit en ik participeerde in de vele gesprekken die plaatsvonden tijdens de lunchpauze, bij de koffieautomaat, tijdens vergaderingen en diverse informele momenten.

Na een theoretisch hoofdstuk en een methodologisch hoofdstuk bespreken de vijf etnografische hoofdstukken deze vragen: Hoe en waarom ontstaan en ontwikkelen alternatieve munten in Nederland en het Verenigd Koninkrijk zich? Wat is het politieke ontwerp van alternatieve munten? Hoe beïnvloedt financiële

regulering en de naleving van wetten de vorm en de implementatie van alternatieve munten? Wat zijn de consequenties van het besturen van alternatieve munten via de vorm en vereisten van een bedrijf? Hoe interacteren de Geldmakers en lokale instellingen met elkaar, en wat betekent dit voor burgerschap?

Hoofdstuk drie zet de organisatiegeschiedenis van STRO, Qoin, en de Bristol Pound uiteen. Het analyseert de geschiedenis en de ontwikkeling van ideeën over alternatief geld in Noordwest-Europa als een proces van ‘voorwaarts falen’ aan de hand van de opkomst en ondergang van verschillende geldexperimenten. Voorwaarts falen omvat de manier waarop de Geldmakers de korte levenscyclus van alternatieve munten zien als een positieve ontdekkingstocht richting een duurzame economie. Voorwaarts falen betekent dat falen noodzakelijk is om vooruit te komen—en dus om succes te boeken. De elementen van de *Local Exchange and Trading Systems* (LETS), die populair waren in de jaren negentig, zijn nog steeds terug te vinden in het ontwerp van hedendaagse munteenheden. Het LETS-model als geheel wordt echter niet meer toegepast door de Geldmakers, omdat ze stellen dat ‘het niet werkt’.

De Geldmakers benadrukken consistent dat ze willen leren van elkaar en van hun eigen experimenten met alternatieve vormen van geld. Ze zien zichzelf als *conboys* van munteenheden; ze benoemen dat ze op ontdekkingsreis zijn en zich bevinden aan de voorhoede van financiële innovatie. De munten zijn in hun ogen nooit perfect, omdat ze het ultieme doel (een financieel duurzame, circulaire, economie) nog niet hebben bereikt. Deze denkwijze, waarin constant testen centraal staat, stimuleert de Geldmakers om steeds nieuwe vormen van geld te ontwikkelen, elkaars voortgang in de gaten te houden, en ideeën en ervaringen te delen tijdens internationale conferenties. In deze collectieve zoektocht raken ze met elkaar verweven via kennisnetwerken, subsidiestromen, en gezamenlijke projecten. De attitude van ‘voorwaarts falen’ vormt dus een belangrijke motivatie in de totstandkoming, ontwikkeling en onderlinge verbondenheid van alternatieve munteenheden in Noordwest-Europa.

Hoofdstuk vier bespreekt wat de Geldmakers beschouwen als het doel van geld en hoe dit doel moet worden bereikt. Dit hoofdstuk behandelt de eerste van de in totaal vier perspectieven die ik introduceer om de institutionalisering van alternatieve munteenheden te situeren. Deze perspectieven zijn: de politieke fysiologie van geld, incorporatie, bestuur, en economische verbeelding. Ik begin met de politieke fysiologie van geld omdat het laat zien hoe belangrijk het is om niet alleen te kijken naar de mensen die geld gebruiken, maar ook juist naar de actoren die geld creëren en beheren. Dit perspectief belicht de idealen en doeleinden waarmee geld tot stand komt, en hoe het geld vervolgens wordt beheerd. In dit hoofdstuk specificer ik daarom het politieke ontwerp van het alternatieve geld dat wordt beheerd door de Geldmakers. De etnografie laat zien hoe de Geldmakers naar geld kijken en op welke manier ze erover praten. Hiermee wordt duidelijk op welke manier zij hopen te bereiken dat hun geld anders zal zijn dan conventioneel geld.

STRO, Qoin, en de Bristol Pound vinden dat het huidige geldstelsel defect is omdat geld ‘weglekt’, net als water, naar financiële centra. Dit komt bijvoorbeeld doordat grote commerciële banken gehuisvest zijn in deze financiële centra; zij creëren geld via leningen en vragen het terug met rente. De Geldmakers stellen dat dit een onhoudbaar systeem is omdat de instandhouding ervan constante groei vereist. Ook consolideert het scheve machtsverhoudingen in de economie. Daarom beargumenteren de Geldmakers dat geld actief ‘ommuurd’ moet worden zodat het circuleert in een gedefinieerd geografisch gebied—en dus niet weg kan lekken. Ik laat zien dat de notie van ‘circuleren’ centraal staat in de kenschetsing van een alternatieve munteenheid. ‘Circulatie’ is een cruciale metafoor die uitdrukt wat het belang is van het terugwinnen van controle en lokaal beheer over de geldstromen in een stad. STRO heeft het softwaresysteem ‘Cyclos’ ontworpen om dit ideaal van ommuurde circulariteit te bereiken; het is een middel om geldstromen in de stad in lokaal beheer te krijgen. Hoewel Cyclos in beheer is van de Geldmakers, wordt erover gesproken alsof de software een autonome actor is. Ik noem dit ‘algoritmische logica’. Cyclos wordt gezien als een dam die de geldstromen binnen de stad houdt.

Het politieke ontwerp van geld verschilt van conventioneel geld omdat het bestaat binnen de digitale omgeving van Cyclos.

De hoofdstukken vijf en zes zetten uiteen hoe de Geldmakers hun ambitie proberen te realiseren door hun activiteiten te incorporeren in de vorm van een bedrijf. Op deze manier kunnen ze collectief handelen, met partners in de samenleving samenwerken, subsidies ontvangen, en voldoen aan de wetgeving. In deze hoofdstukken beargumenteer ik dat bedrijven belangrijke sturende actoren zijn binnen economieën. Hoofdstuk vijf behandelt de operationele structuur van de Bristol Pound. De focus ligt op het belang van het naleven van financiële wetgeving in het creëren van een alternatieve economie; met name op de soorten van alternatieve munteenheden die ontstaan in interactie met de wet. Dit toont aan dat alternatieve munten geld niet ‘bevrijden’ van institutionele inbedding. Ik benadruk dat economieën gestructureerd zijn door wetten en dat geldstromen en gesitueerd zijn in institutionele en operationele arrangementen. Dit heeft een wezenlijke invloed op de ambities en wensen van de Geldmakers.

Hoofdstuk zes bouwt voort op deze inzichten en beschrijft hoe een alternatieve economie wordt bestuurd via de vorm en vereisten van een bedrijf. Dit hoofdstuk behandelt het perspectief van ‘bestuur’ in relatie tot een munteenheid van Qoin: de WoolsePas. Ik zet uiteen hoe efficiëntie, als een grondgedachte van het bedrijfsleven en van neoliberalisme, door de Geldmakers op een andere wijze wordt begrepen en toegepast. Volgens de Geldmakers leidt competitie uiteindelijk altijd tot monoculturen (en multinationale bedrijven) omdat het werkt volgens principes van eliminatie. In de WoolsePas wordt efficiëntie juist ingezet om verschillende lokale bedrijven en instellingen, zoals verzorgingstehuizen, sportverenigingen, en de gemeente, te laten samenwerken. Deze vorm van efficiëntie komt tot stand via een bepaalde bedrijfsstructuur die gericht is op conversatie tussen de verschillende actoren, ten einde de monopoliserende krachten van de mondiale economie beter te kunnen weerstaan. De precieze manier waarop dit gebeurt, wordt gevisualiseerd in een model dat de waarde-proposities voor alle deelnemers aan de alternatieve munt

uiteenzet. Ik laat zien dat het uitpluizen van deze ‘ontologie van efficiëntie’ niet alleen een licht werpt op de manier waarop de Geldmakers gecoöpteerd worden door de economische structuren die ze hopen te veranderen, maar ook op de manier waarop ze *met* en *door* deze structuren werken om hun doel te bereiken. Hoofdstuk zes maakt efficiëntie hiermee los van de rationale van neoliberalisme.

Hoofdstuk zeven zoomt in op STRO’s interactie met een lokale instelling die de belangen van bedrijven in Utrecht representeert. In dit hoofdstuk zet ik ‘economische verbeeldingen’ uiteen. Dit zijn de verschillende manieren waarop mensen over de economie denken en welke mogelijkheden voor economisch handelen ze voor zich zien. Ik beargumenteer dat deze economische verbeeldingen zich laten vertalen naar verschillende ‘burgerschapsagendas’ voor de stad. Waar hoofdstuk vijf en zes uiteenzetten hoe alternatieve munteenheden interacteren met financiële wetgeving en met economische principes zoals efficiëntie, laat dit laatste hoofdstuk zien op welke manier de wens om een alternatieve munt in te voeren is verbonden met een breder politiek discours in de samenleving. Ik bespreek hoe het ideaal van de Geldmakers over wat geld zou moeten doen zich materialiseert in de praktijk via de conversaties tussen de Geldmakers en andere actoren in de samenleving. Hierbij focus ik specifiek op de context van Nederland, waar ik twee prominente politieke projecten identificeer die van invloed zijn op de manier waarop een economie wordt bestuurd.

Deze projecten zijn het poldermodel, als een manier van arbeidsintensieve samenwerking tussen meerdere actoren, en de BV Utrecht, waarbij de stad wordt gezien als een bedrijf en haar ondernemende burgers van centraal belang zijn voor haar welvaart en veerkracht. Deze projecten produceren samen een ideaal van economische veerkracht binnen de stad, dat ontstaat dankzij samenwerkende bedrijven. De Geldmakers van STRO werken vanuit, en met, de nadruk op samenwerking en ondernemerschap. Het Ondernemersfonds Utrecht opereert, net als STRO, binnen de kaders van deze denkwijzen. STRO werkt hard aan het realiseren van een samenwerking met het Ondernemersfonds Utrecht, maar de

idealen van het poldermodel en ondernemerschap worden door STRO en het Ondernemersfonds Utrecht vertaald naar verschillende burgerschapsagendas. Dit bemoeilijkt de samenwerking. De projecten en de acties van het bedrijvencollectief binnen het Ondernemersfonds Utrecht laten zien dat bedrijven een vorm van politiek handelingsvermogen uitoefenen. De bedrijven gedragen zich als *burgers*: ze eisen diensten van de staat en nemen ook verantwoordelijkheden, zoals zorgdragen voor hun directe omgeving. Bedrijven vormen een groep actoren op ‘de rand van de munt’. Maar hun economische verbeelding is anders dan die van STRO. Hiermee laat ik zien dat deze ‘rand’ geen homogeen gebied is en dat de actoren verschillende ideeën en idealen kunnen hebben over wat een wenselijke economie, en samenleving, is. De pluralisering van sturende krachten in de economie betekent dat er verschillende ideeën circuleren over wat voor soort gemeenschap en gedrag geld teweeg zou moeten brengen. Dit zijn politieke vraagstukken die zichtbaar worden in de interactie tussen de instellingen en actoren die zich bevinden in het gebied tussen de staat en de markt.

Ik concludeer dat alternatieve munteenheden geïnstitutionaliseerd zijn via wettelijke formaties, economische principes, en cultureel bepaalde politieke projecten. De Geldmakers raken verwikkeld in processen van institutionalisering—en zoeken deze actief op. Dit heeft consequenties voor de manier waarop we alternatieve economieën begrijpen; immers, de hoedanigheid waarin de Geldmakers hun activiteiten uitvoeren heeft een wezenlijke impact op zowel de vorm als het functioneren van hun alternatieve munten. Breder gezien heeft dit consequenties voor hoe we economieën in het algemeen begrijpen, omdat het een nieuw licht werpt op de pluralisering van macht in het controleren van geldstromen.